جیۆپۆڵەتیکی وزەو ململانێی حەوزەکان: ڕوانگەیەك لە پەنای بە ئاسایش کردنی سیستەمی نوێی هەرێمایەتی و جیهانییەوە

بەهرۆز جەعفەر

WWW.MIRS.CO

پەیمانگەی مێدیتریانە بۆ توێژینەوەی هەرێمایەتی- MIRS، دامەزراوەیەکی نا حکومی ئاکادیمی یە، گرنگی ئەدات بە توێژینەوە لە بواری سیاسەتە گشتییەکان و، نەوت و غازی سروشتی و سامانی ئاودا، هاوکات خۆی بە لایەنێکی گرنگی کارکردن ئەزانێت بۆ لێکۆڵینەوە لە بارەی جیۆپۆڵەتیك و بارودۆخی ناوچەیی و جیهانی بەگشتی، ئەیەوێت بەشداری زانستی بکات لەو گفتوگۆیانەی لەسەر ئاستی جیهانی دا، سەبارەت بە ئێستاو ئایندەی سەرچاوەکانی وزەو ئاسایشی هەرێمایەتی و بونیادنانی ئاشتی و کێشە مرۆییەکان لە ئارادایە، هەروەکو سێکتەرەکانی کارکردن بە سێ زمانی کوردیی و عەرەبی و ئینگلیزیی لە وێبسایتی ئینستیوت دا ئاماژە پێدراوە(www.mirs.co) .

جیۆپۆڵەتیکی وزەو ململانێی حەوزەکان: ڕوانگەیەك لە پەنای بە ئاسایش کردنی سیستەمی نوێی هەرێمایەتی و جیهانییەوە

بەهرۆز جەعفەر: سەرۆکی پەیمانگەی مێدیتریانەیە بۆ توێژینەوەی هەرێمایەتی، دکتۆرا لە پەیوەندییە ئابورییە نێودەوڵەتیەکان – زانکۆی قوبرصی نێودەوڵەتی.

ئیمەیڵ: Info@mirs.co یان Jafarbahroz@gmail.com

پوختەی جێبەجێکار

هەر لەسەرەتای (٢٠٢٢) ەوە، ڕووسیاو ئێران چێژیان لە گرانبونی نرخی نەوت و گازی سروشتی ئەبینی بە هۆی بۆن و بەرامی هەڵگیرسانی جەنگی ئۆکراینەوە. مانگێك پێش هەڵگیرسانی جەنگەکە، وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا لە ڕێگەی کاخەزێکی نافەرمییەوە بۆ بەشی پەیوەندییە ئابورییە نێودەوڵەتییەکانی وەزارەتی دەرەوەی یۆنان و ئیسرائیل و قوبرسی ناردووە کە پاڵپشتییەکانی بۆ هێڵی بۆڕیی گازیی ڕۆژهەڵاتی دەریای سپی (East- Med) ڕائەگرێت، ئەمەش خەونەکەی ئیسرائیل و قوبرس بۆ هەناردەکردنی گاز لە دوورگەی "کریت-Crete" ی یۆنانەوە ئەکوژێت! ئایا ئەم ململانێیانە زیاتر پەیوەستن بە وزەوە یان قوولایی مێژوویی و سیاسییان هەیە؟ هێڵەکانی بۆڕیی گازی سروشتی (جیۆپۆلەتیکی نوێی وزە) هاریکاریی هەرێمایەتی بەدوای خۆیاندا ئەهێنن یاخود جەنگ و گۆڕانی ناوچەیی بەدوادا دێت؟

یەکەم: ئاسایشی وزە و ڕادەی پێداویستی جیهان بۆ نەوت و گازی سروشتی

ئاسایشی وزە، واتا پەیوەندی و باڵانس ڕاگرتن لە نێوان ئاسایشی نیشتیمانی و بەرجەستەکردنی ڕادەی پێویست لە سەرچاوەی سروشتی هەرزان بۆ بەکاربردن و پڕکردنەوەی پێداویستییە ناوخۆییەکان. بە پێی ئیدارەی زانیاریی ووزەی ئەمریکی (US. Energy Information Administration) لە ساڵی (١٩٨٠) دا جیهان بڕی (٥٣) تریلیۆن پێ سێجا گازی سروشتی بەکاربردووە، بەڵام لە ساڵی (٢٠١٠) ەدا (١١٣) تریلیۆن پێ سێجا گازی سروشتی لە جیهاندا بەکارهاتوە[(1)]. لە ساڵی (٢٠٢٢) دا خواستی جیهان بۆ گازی سروشتی ئەگاتە (١٤٦.٤٨٢) تریلیۆن پێ سێجا گازی سروشتی، واتە ساڵانە بە بەردەوامی (٤.٦٪) پێداویستی جیهان بۆ گازی سروشتی زیاد ئەکات[(2)]. نەوتیش بە هەمان شێوە، لە ساڵی (٢٠١٠) ەدا جیهان ڕۆژانە (٨٦.٤) ملیۆن بەرمیلی بەکاربردووە بەڵام لە (٢٠٢٠) دا (٩١) ملیۆن بەرمیل نەوت لە ڕۆژێکدا بەکارهێنراوە و لە (٢٠٢٢) جیهان پێویستی بە (١٠٠.٨٠) سەت ملیۆن و هەشتا هەزار بەرمیلە لە ڕۆژێکدا[(3)]. بە ئاشکرا دیارە خواست لەسەر گازی سروشتی و نەوت زیادو زیاتری کردووە:

ئەمەش لە سادەترین بینین دا، مانای وایە هێشتا نەوت و گازی سروشتی ڕیزبەندی یەکەمی کاڵا بازرگانییەکانی جیهانن، هێشتا ملیۆنەهاو بگرە ملیارەها ئۆتۆمبیل و فڕۆکەو کەشتی و کارگەو کارخانەو تۆڕەکانی کارەباو پیشەسازییە گەورەو مامناوەندە جۆراوجۆرەکان هەر بە نەوت و گاز کار ئەکەن. بە بێ گازی سروشتی و نەوت تا ڕادەیەکی زۆر جوڵە ئەوەستێت لە جیهاندا. هەروەها مانایەکی تری ئەوەیە، کە سەرەڕای ئەوەی مرۆڤایەتی گەیشتوە بە دوایین پلەی پێشکەوتن و داهێنانی گەورەو سەرسوڕهێنەر لە مێژووی خۆیدا، هێشتا بە شێوەیەکی ئەوتۆ نەتوانراوە تا ئەم چرکەیە جێگرەوەی نەوت و گازی سروشتی بێتە ئاراوە. هەروەك چۆن لە سەدەکانی پێشودا خەڵوزی بەردین کاریگەریی گەورەی هەبو، پاشان ڕۆڵەکە بو بە ڕۆڵی نەوت، ئێستاش گازی سروشتی لە کاریگەرترین ڕۆژەکانی تەمەنیدایە، هیچ کاتێك هێندەی ساڵی (٢٠٢٢) گازی سروشتی کاریگەری نەبوە بە سەر پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکانەوە:

دووەم: حەوزەی قەزوین: ڕێگای ئاوریشمی نوێ، ململانێیەکی نوێ، تەواوکارییەکی نوێ

قەزوین، گەورەترین دەریای داخراوە لە جیهاندا، هەریەکە لە ئێران، ڕووسیا، ئازەربایجان، کازاخستان و تورکمانستان ئەکەونە سەر ئەم حەوزەیە: هەمووشیان بە پێی پۆلێن کردن خاوەنی یەدەگی نەوت و گازی سروشتیین، لە ڕووی جوگرافییەوە لینکی نێوان چین و ئەوروپان. ئەڕوانن بە سەر دەریای ڕەش و بەلتیق و شاخەکانی قەوقاز (ئەم ناوچەیە لە ڕووی جیوپۆلەتیکەوە بە دڵی جیهان ئەناسێنرێت، هەر لایەنێك کۆنترۆڵی بکات ئەو لایەنە لە توانایدایە کۆنترۆڵی جیهان بکات)(4). ئەمانە کوتلەیەکی هەرێمین دەمێکە چاویان لەوەیە تەواوکاریی-Integration یکی وەکو ئەوەی یەکێتی ئەوروپا بۆ خۆیان پێکەوە بنەن. لە دوای گرژییەکانی ساڵی (٢٠٢١) ی نێوان ئەرمینیاو ئازەربایجان دەرکەوت ڕووسیا هەژمون و هاوپەیمانی تەواوەتی لەم ناوچەیە هەیە.

٢-١. چیتر ئەوروپا بە گازی ڕووسیا خۆی گەرم ئەکاتەوە؟

سێ یەکەمەکەی یەدەگی گازی سروشتی لە جیهاندا لە ئاسیان: ڕووسیا (١٩.٩٪) ی گازی سروشتی و ئێران (١٧.١٪)و ئینجا قەتەر لە کەنداوی عەرەبیدا ئەگەرچی هاوپەیمانێکی ئەمریکاو دابینکەری گازی سروشتی ئەوروپایە، لەهەمان کاتدا دۆستی تاڵیبان و هاوپەیمانی ئێران و تێگەیشتنی لەگەڵ ڕووسیاش هەیە خاوەنی (١٣.١٪) ی یەدەگی سروشتییە (واتە ئەم

سێ دەوڵەتە ٥٠.١٪) گازی سروشتی جیهانیانە بەدەستەوەیە). چوارەمیش ئەمریکایە (٦.٧٪) کە بۆ پێویستی ناوخۆیی زیاتر بە کاری ئەبات(٥). لە ڕووی بەکارهێنانەوە ئەوروپا ساڵانە (٥٤٠) ملیار مەتر سێجا گاز بەکار ئەبات، ڕووسیاش (٤٠٪) ی ئەو پێداویستییە دابین ئەکات، ئەوەش لە ڕێگەی هێڵی بۆری نۆرت ستریم ٢ (Nord Stream2) ەوە گازی سروشتی ڕووسیا بە ڕێگەی ئۆکراینیاوە ئەگاتە ئەڵمانیا. ئۆکراین خۆی قازانجکەرێکی باشە لە وەرگرتنی باجی تێپەڕبونی بۆری گاز بە وڵاتەکەدا(٦). لە ٢٧ ی سێپتەمبەری ٢٠٢٢) دا ئاشکرا بو کە لە (٧٠) مەتر ژێر ئاوەکەدا گازی سروشتی لە هێڵی نۆرد-ستریم ٢ دزەی کردووەتە ناو ئاوەکەو بۆڕییەکە کون بوە. جۆزیب بۆرێل بەرپرسی سیاسەتی دەرەوەی یەکێتی ئەوروپا ڕووداوەکە بە ئەنقەست ناوبردو ئامانجەکەشی بۆ ئەوە گەڕاندەوە کە گازی سروشتی لەسەر ئەوروپا گرانتر بکەوێت.

٢-٢. جەنگی ڕووسیاو ئۆکرانیا: دیبلۆماسی نەیتوانی بەر بە سەرهەڵدانی جەنگ بگرێت

ئەمە ململانێیەك نییە لە نێوان دوو وڵاتی ئاساییدا، وەك بینیمان لەگەڵ هەڵگیرسانی جەنگەکەدا لە (٢٤ی فێبریوەری ٢٠٢٢) دا تاڕادەیەکی زۆر ئیتر سنورو سەروەری وڵاتان بەگشتی کاڵبۆیەوە، بەیەکدادانی لایەنی کەمی دوو کیشوەری گەورەو، دوو شارستانیەتی جیاوازە کە هەزاران ساڵ ململانێ لە نێوانیاندا دێت و ئەچێت. هێشتا سەرەتایە کە هەریەکە لە ڕووسیاو ئەوروپاو ئەمریکاو بەریتانیاو چین و ئۆکراینا بەشێکن لە جەنگەکە، پریشکەکەی گەیشتۆتە تایوان و ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست. ئایا ئەم دووکەڵە گەورەیەی کە جیهانی گرتۆتەوە هەر بە تەنها بۆڕییەکی گاز لێی بەرپرسیارە یان لە ڕاستیدا کێشەکە لەکوێوە دێت؟

ساڵی (١٩٩١) میخائیل گۆرباجوف جاڕی کەوتنی ئیمپراتۆریەتی یەکێتی سۆڤیەتی دا: (١٦) دەوڵەت لەبەرئەنجامی هەڵوەشانەوەی یەکێتی سۆڤیەتەوە سەربەخۆیی خۆیان ڕاگەیاند. جیهان پێی خستە قۆناخێکی جیاوازەوە بە سەرۆکایەتی ئەمریکاو ناتۆ، ڕووسیاش دانی بەو سیستەمە نوێیەدا نا بەو مەرجەی هەژمون و سنوری ئێستای بپارێزرێت. بەلام لەدوای ساڵی (١٩٩٩) ەوە بینییان ئەمریکاو ئەوروپا هەریەکە لە پۆڵەنداو هەنگاریاو چیك بانگهێشت ئەکەن بۆ یانەی ئەوروپی و ئەیانکەن بە ئەندامی ناتۆ. ئەمریکا دڵنیایی دا کە چەکی ئەتۆمی لەو وڵاتانە جێگیر ناکات و ڕووسیاش بێدەنگی هەڵبژارد.

ئینجا ساڵی (٢٠٠٤) جۆرج دەبلیو بوشی سەرۆکی ویلایەتە یەکگرتوەکان لە ووتەیەکیدا ڕای گەیاند"ڕۆمانیاو سلۆڤاکیاو سلۆڤینیاو بولگاریاو لیتوانیاو ئیستۆنیا" ئەبن بە ئەندامی ناتۆ!. هەموو ئەم ولاٌتانە پێشوتر بە دەست یەکێتی سۆڤیەتەوە بون. بۆیە کرملین گەیشت بەو باوەڕەی کە هەڕەشەکە بە توندی وەربگرێت. پاشان ساڵی (٢٠٠٨) ئیدارەی ئەمریکا بە سەرپەرشتی ڕاستەوخۆی باراك ئۆباماو ئەندامێتی هەریەکە لە: بولگاریاو نەمساو تورکیاو ڕۆمانیا پرۆژەی هێڵی بۆڕی نابۆکۆ- Nabucco Pipeline ئیمزا ئەکەن، بۆ گواستنەوەی گازی سروشتی لە ناوەڕاستی ئاسیا (لە قەزوینەوە) وە بۆ ناوەڕاستی ئەوروپا (ئەم گازەو هێڵەکەش بە بناگوێی ڕووسیادا ببەن و هیچ ئەرزشی بۆ دانەنەن).

لەگەڕێکی تردا..بەهۆی نزیکی زۆری لە رووسیاو پۆتینەوە، بە پاڵپشتی ئەمریکاو ئەوروپا خەڵکی ناڕازی ئۆکراینا ساڵی (٢٠١٤) ڤیکتور یانۆکۆفیچ - Viktor Yanukovych ی سەرۆکی ئۆکراینایان دووچاری هەڵهاتن کرد بۆ مۆسکۆ و کۆشکە شاهانەیەکەشیان کرد بە مۆزەخانە. تیمێکی دیکەیان هێنایە پێشەوە کە نزیکن لە خۆرئاواوەو، ماوەیەکی زۆریشە لە هەوڵی ئەوەدان (بوون) ئۆکراینا بکەن بە ئەندامی ناتۆ! ئەمجارەیان، ڕووسیا بیری لەوە کردەوە نیمچە دوورگەی قرم (کریمیا) بخاتەوە ژێر ڕکێفی خۆیەوە. بۆ ئەمەش ساڵی (٢٠١٤) شەڕی کریمیای کرد (کریمیا: ئەکەوێتە باکوری دەریای ڕەش و باشوری ئۆکرایناوە، دوورگەکە لە ڕووی سەربازیی و ماددییەوە پێگەیەکی گەورەی هەیە، بەتایبەت مینای سیفاستوبول کە زۆربەی هێزە جیهانییەکان لەوێوە بەر یەك کەوتون). بە داگیرکردنی کریمیا ئیتر هاوپەیمانان ناتوانن هیچ هاریکارییەکی سەربازییان لە خوارەوە (لەدەریای ڕەشەوە) پیێ بگات. جگە لەوەی مەترسیی بە یەکداکێشانی ناتۆ و ڕووسیا لە قرم هێڵی بۆڕیی نابۆکۆی پەکخست. بەتایبەتیش ئەوکاتە جیهان سەرقاڵبو بە شەڕی دژە تیرۆر (داعش) ەوە.

ناوچەی ململانێ و هێڵی پێشەوەی جەنگ بۆ ڕووسیا

هەڵگیرسانی قەیرانی سوریا لە ساڵی (٢٠١١) دا، بیانوی دایە ڕووسیا بپەڕێتەوە بۆ دەریای سپی ناوەڕاست و لە دەریای ڕەشەوە بە ئاوەکانی مەرمەڕەدا کەشتییە سەربازییەکانی ڕووسیا گەیشتنە مینای تەرتوس لە سوریا. تا ئێستاکە ڕووسیا لایەنێکی گرنگی جەنگ و ململانێکانە لە سوریا. ئیدارەی ئەمریکاش پەڵاویشتنە ئابورییەکانی چین و سەربازییەکانی ڕووسیایان بە گەورەترین مەترسی لەسەر ئاسایشی نیشتیمانی خۆیان پێناسەکردووە. بۆیە لە ساڵی (٢٠١٦) لە ڕۆمانیاو لە ساڵی (٢٠٢٠) لە پۆڵەندا چەك و مووشەکی دوورهاوێژیان جێگیرکرد.

سێهەم: چەمکسازیی، تیۆرسازیی: تیۆری بە "ئاسایشکردن" Securitization Theory

تیۆر لەناو بابەتی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکاندا یارمەتی زیاترمان ئەدات بۆ تێگەیشتن لە دیاردەکان. تیۆری بە ئەمنیەتکردن "ئاسایشکردن" ساڵی (١٩٨٣) لە میانەی لە چاپدانی کتێبەکەی "باری بوزان-Barry Buzan" ەوە هات "

خەڵك، دەوڵەت، ترس: کێشەی ئاسایشی نیشتیمانی لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکاندا" دواتر بوزان و چەند تیۆرسێنێکی تر "قوتابخانەی کۆبنهاگن" یان کرد بە بەشێکی گرنگ لە زانستی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان. بە پێی ئەم قوتابخانەیە سیاسەتی ئاسایشی نیشتیمانی شتێکی سروشتی نییە، بەڵکو بە ووردی لەلایەن سیاسەتمەداران و بڕیارانەوە داڕێژراوە. لێرەدا بە ئەمنیەتکردن ئەوەیە کاتێك پرسێك بە "هەڕەشە" و "مەترسی" ناوەزند ئەکرێت، ئیتر ئەبێت دەستەلاّتی کۆمەلاّیەتی و سیاسی بۆ ئامادەبکرێت. بە مانایەکی تر پرسە ئەمنییەکان هەر لە دەرەوە نایەن، بەڵکو ئەبێت لەناوەوە لەلایەن ئەکتەرە ئەمنییەکانەوە ناویان لێ بنرێت، بۆ نمونە ناونانی " کۆچبەران " بە مەترسی لەسەر ئاسایشی نیشتیمانی، وا ئەکات ئیتر "کۆچبەر" لە پرسێکی کەمتر لە پێشینەوە بگۆڕێت بۆ بابەتێك کە ڕاستەوخۆ ڕووبەڕووی ببنەوە، لە هەموو ئاستەکانی "سنورەکان" دا. ئەم تیۆرە جەخت لەوە ئەکاتەوە کە خۆی لە بنەڕەتدا پرسەکان مەترسیدار نین، بەلاّم کە "بە ئەمنی ئەکرێن" ئیتر دەبنە کێشەی ئاسایش. ئینجا ئەم "ئاسایش" ە پێشووتر لەچوارچێوەیەکی تەسکدا لە میانەی جەنگی ساردی سۆڤیەت و ئەمریکادا وەك پرسی ڕووبەڕووبونەوەی سەربازیی ئەبینرا. ئیتر دواتر "ئاسایشی ناوچەیی" و "ئاسایشی وزە" و "ئاسایشی ژینگە" و "ئاسایشی کۆمەلاّیەتی" و...تادوایی هاتە ناو دونیای نوێوە. لێرەوە "پرسەکان" یان "دیاردە نوێیەکان" هەموویان بە ئەمنی ئەبن و، بە هەڕەشە بۆ سەر کەلتورو ناسنامەو ئاستی ئابوریی و داهات وێنا ئەکرێن.

کاتێك لەساڵی (٢٠٢١) دا لە ناکاو هێزەکانی ئەمریکا لە ئەفگانستان کشانەوە، لەماوەی کەمتر لە هەفتەیەکدا تەواوی ئەفگانستان و بە بەهای (٨٥) ملیار دۆلار چەك و کەرەستەی سەربازیی ئەمریکی کەوتە دەستی بزوتنەوەی تالیبان. ئەمەش پرسیاری گەورەی لەسەر کەسێتی ئەمریکا لە جیهان دروست کرد، زیاتر لەوەش بو بە هاندەرێك بۆ پۆتین و گوڕی وەرگرت, ئیتر لە زستانێکی سارددا هەم گەمارۆی ووزە بخاتە سەر ئەوروپا و هەم بیرۆکەی داگیرکردنی ئۆکرانیا بخاتە جێبەجێکردنەوە[٧]. ئۆکراینا پێشوتر (٢٠٠) ساڵ لەژێر فەرمانڕەوایی ڕووسەکاندا بوە، بەلای ڕووسەکانەوە ئۆکراینا بەشێکی گرنگە لە ناسنامەو زمان و جوگرافیاو ڕەسەنایەتی ڕووس، کە هەر ماوەی جارێك ناتۆ و ئەمریکا دەستی تێوەرئەدەن لە بەرژەوەندی خۆیان.

هەر لە سەرەتای جەنگەکەوەو نرخی لە (٦٠) دۆلارەوە گەیشتە (٩٤) دۆلار، وۆڵ ستریت جۆرناڵ وای بینی نرخی نەوت بگاتە (١٠٠- ١٢٠$) دۆلار، دواتر گەیشتە هەمان نرخ و زیاتریش (٨). بەرپابونی قەیرانی گەورەی گازی سروشتی لە ئەوروپا و فرۆشتنی گازو سوتەمەنی و دانەوێڵەی ڕووسی بە دراوی وولاتەکە خۆی "ڕۆبڵ" مانای وایە رووسیا کاری خۆی سەرکەوتوانە کردوەو، ئیدارەی ئەمریکاش کارتەکانی لاوازن. تەنانەت ئیدارەی بایدن داوای کرد کە ئۆپیك ئاستی بەرهەمهێنانی نەوت بەرزتر بکاتەوە، ئۆپیك هەر لە سەرەتاوە گوێیان بە داواکەی نەداوە. هەریەکە لە ڕووسیاو چین و ئێران سێ فاکتەری گەورەن لە سەر نرخی ووزە لە جیهانداو، هاوپەیمانی یەکترن. لەلایەکی ترەوە، خاڵێکی دیکەی لاوازی ئەوروپا ئەوەیە کە سوپایەکی یەکگرتوویان نییە، هەموو بوونی سەربازیی خۆیان بەستۆتەوە بە "ناتۆ" وە، ناتۆش لە ژێر هەژمونی ئەمریکادایە.

چوارەم: هێڵی بۆریی گاز لە ڕۆژهەڵاتی دەریای سپی

زانینی ئەوەی جۆر و شێوازی دابەشبونی پەیوەندییەکانی هێز لە پەیوەند بە پرسی وزەدا چۆنە، بەستراوە بە ناسینی حەوزەکانی ستراتیجییەکانی ووزە و هاوپەیمانێتییەکان لەو ناوچانە، ئەمەیە "جیۆپۆلەتیکی ووزە":

ساڵی (٢٠١٠) هەریەکە لە قوبرس و ئیسرائیل جاڕی ئەوەیاندا لە سنورە ئاوییەکانی خۆیان لە ژێر ئاودا گازی سروشتییان دۆزیوەتەوە. لە (ئۆگەستی ٢٠١٩) هەریەکە لە قوبرس و ئیسرائیل و یۆنان بە پاڵپشتی ویلایەیەکگرتوەکان لە ئەسینا ڕێککەوتنیان بۆ هاوپەیمانی گازی سروشتی واژۆکرد. تەنانەت فرانك فانون -Frank Fannon یاریدەدەری وەزیری دەرەوەی ئەمریکا بۆ سەرچاوە سروشتییەکان ئامادەی کۆبونەوەکە بو. بەیەکیشەوە هەریەکە لە میسرو قوبرس و ئیسرائیل و یۆنان لوتکەی دەریای سپی ناوەڕاستیان بۆ وزە هەیە، هەردوو سەرۆك و وەزیری دەرەوەی پێشوی ئەمریکا ترامپ و مایك پۆمبیۆ پاڵپشتی گەورەیان بۆ پرۆژەکە ڕاگەیاند. دۆزینەوەی ئەم یەدەگە لە کێڵگەکانی لێڤاسان -Leviathan ی ئیسرائیل و ئەفرۆدیتی-Aphrodite قوبرس لەلایەك تورکیای نیگەران کرد لە باشوری حەوزەی دەریای سپی ناوەڕاست، لەلایەك وەك خەونێکی ستراتیجی لە باشوری ئەوروپا هاتۆتە دی، کە ئیدی ئەوروپا پێویستی بە گازی سروشتی ڕووسیا نابێت و، گاز لە قوبرس (وەك وڵاتێکی ئەوروپی) و ئیسرائیلەوە هاوردە ئەکات. لەسەرەتای (2021) دا هێڵی بۆڕی ڕۆژهەڵاتی دەریای سپی- East- Med

Pipeline بە درێژایی (١٩٠٠کم) و بە بڕی (٧) ملیار دۆلار کەوتە کار بۆ گواستنەوەی گازی سروشتی ئیسرائیل و قوبرس لە ڕێگەی یۆنانەوە بۆ ئیتاڵیاو مەکەدۆنیاو سربیاو...تادوایی[٩]. ئەم پرۆژەیە هەراو گۆڵمەزی زۆری پێوەیە:

- لەو ناوچەیە کێشەی قوبرس بە هەڵواسراوەیی ماوەتەوە، تورکیا دان بە دەوڵەتی قوبرسی یۆنانیدا نانێت و قوبرسە تورکیەکەش بە پەراوێزخراوەیی ماوەتەوە لەلایەن کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییەوە، گرفتی گازی سروشتی ئەمەشی قوڵترکردۆتەوە. هەر سێ تەوەرە سەرەکیەکەی گازی سروشتی پەیوەندییەکی خراپیان لەگەڵ تورکیا هەیە: قوبرس- یۆنان- ئیسرائیل، ئەمەش بوەتە هۆی ئەوەی پرۆژەکە تورکیا پەراوێز بخات و گرژیی ناوچەیی لێ بکەوێتەوە.

- ڕووسیا لە سوریا خۆی جێگیرکردوەو، تورکیاش نایەوێت ناوچەکانی باکوری ڕۆژهەڵاتی سوریا کە یەدەگی نەوت و گازی سروشتیان تێدایە بە دەست هێزە کوردییەکانەوە بن.

- دەریای سپی ناوەڕاست بۆ خۆی یەکتربڕینی نێوان سێ کیشوەرە: ئاسیاو ئەفریکاو ئەوروپا (هەریەکە لە میسرو ئیسرائیل و قوبرس و یۆنان و تورکیا) سنوری ئاوی هاوبەشیان هەیە.

- گرفتی ژینگەو، کۆچبەران و، قاچاخچێتی کردن بە مرۆڤ و...تادوایی لەم ناوچەیە بەردەوامی هەیە.

- جێگیربونی کەشتی سەربازیی ئیتاڵیاو فەرەنسا وەك دووڵەت کە ئەکەونە سەر دەریای سپی بۆ دژایەتی مانۆڕەکانی تورکیا.

- جێگیربونی کەشتی سەربازیی ئەمریکاو بەریتانیا لە دەریای سپی

- هاندانی ئیسرائیل لە دەوڵەتێکی هاوردەکاری گازی سروشتییەوە بۆ بەرهەمهێنەرو هەناردەکار (ئیسرائیل: لە نەوتەکانەوە گازی سروشتی لە ئازەربایجانەوە بە خاکی تورکیادا هاوردە ئەکرد، ماوەیەکیش لە 2008 تا 2012 لە میسرەوە گازی هاوردە ئەکرد).

- لە مارتی ٢٠٢١ دا کۆمپانیای دیلیك دریلینگ-Delek Drilling ی ئیسرائیلی (٢٢٪) ی پشکەکانی کێڵگەی گازی تامار- Tamar ی بە بەهای زیاتر لە (١) ملیار دۆلار بە مەبادەلە پیترۆلیۆم- Mubadala Petroleum ی ئیماراتی فرۆشت [١٠].

- حەوزەی دەریای سپی ناوەڕاست (میدیتریانە-Mediterranean) بە سەرکردایەتی فەرەنسا لە ئەوروپاو ئیسرائیل لە ڕۆژهەلاتی ناوین و بەریتانیاو ئەمریکا چاویان لەوەیە ئەو یەدەگە نەوت و گازەی لە کەرکوك و هەرێمی کوردستان هەیە بیکەنە بەشێك لە کوتلەی ڕۆژهەلاتی دەریای سپی. بۆیە لەبەرانبەر ئەم هەنگاوانەی خۆرئاوادا، کۆمپانیا ڕووسیەکان و تورکییەکان لەهەموو بوارەکانی خزمەتگوزاریی نەوتدا لە گەرمیانەوە تا زاخۆ بەشداریی ئەکەن.

٤-١. بۆچی ئیدارەی ئەمریکا بڕیاری کشانەوەیدا لە پاڵپشتی کردنی پرۆژەی هێڵی بۆڕی ئیست- میّد؟

ڕۆژی (٩ی جانیوەری ٢٠٢٢) نامەیەکی نافەرمی لە وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکاوە ئەگاتە بەشەکانی تایبەت بە پرسی وزە لە وەزارەتەکانی دەرەوەی یۆنان-قوبرس- ئیسرائیل، لە نامەکەدا هاتوە کە ئیدارەی ئەمریکا پاڵپشتییەکانی بۆ پرۆژەی هێڵی بۆرییەکەی ڕۆژهەلاتی دەریای سپی ڕائەگرێت. ئەم پرۆژەیە گرژی هەرێمایەتی هێناوەتە ئاراوەو، پێویستە یەدەگی زیادەی گاز

لەو ناوچەیە لە ڕێگەی كێبڵی كارەباییەوە بۆ بەرهەمهێنان و سەرپێخستنی پرۆژەی كارەبای هەرێمایەتی هاوبەش بەكار ببرێت. لە زانستی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەكاندا بەمجۆرە دۆكیۆمێنتانە كە نافەرمیانە ئاڕاستە ئەكرێت ئەوترێت (نا كاخەز- Non paper). ئەم نامەیە، لەكاتێكدایە كە ئەمریكاو ئەوروپا بێی بیسمیلایان لە ڕووبەڕووبونەوەیەكی مەترسیدار كردووە لەگەڵ ڕووسیا (بە دیاریكراوی مانگێك پێش هەڵگیرساندنی جەنگی نێوان ڕووسیاو ئۆكرانیا بو). پرۆژەی گازی سروشتی ڕۆژهەڵاتی دەریای سپی بێ ئەندازە گرنگی بۆ ئەمریكاو خۆرئاوا بە گشتی هەیە، بۆیە هیچ بیانویەك ناكاتە ئەوەی هیچ توێژەرێك باوەڕ بەوە بكات كە پاڵپشتی ئەوروپاو ئەمریكا بۆ ئەم پرۆژەیە ڕائەگیرێت، لەگەڵ ئەمەشدا ئەم خاڵانەی لای خوارەوە هەن:

یەكەم/ لەم ساتەوەختەدا، بە دۆكیومێنتێكی نا-فەرمی كە لە بەشێكی وەزارەتی دەرەوەی ئەمریكاوە دەرچوە، هەروەها لەگەڵیدا یەكێتی ئەوروپاش داوای ڕاگرتنی پرۆژەیەك ئەكات كە وەك ئاوی حەیات پێویستی ئێستای ئەوروپایە، ڕاستەوخۆ پەیوەستە بە قەیرانی ئۆكرانیاوە، موجامەلەیەكی ئەمریكایە بۆ توركیا بۆ ئەوەی لە ڕووسیا نزیك نەبێتەوە. چونكە ئەم پرۆژەیە ماوەی (١٠) ساڵە ئازاری دڵ و مێشكی توركیا ئەدات. ئەگەر مەبەستی ئیدارەی ئەمریكا بۆ كۆتایی هێنان بە پرۆژەكە بوایە، لەڕێگەی باڵوێزخانەی ئەو سێ وڵاتەوە لە واشنتۆن ئاگاداری ئەكردنەوە.

دووەم/ پرۆژەكە بەلای ئیدارەی ئەمریكاوە گرژیی و ناكۆكی ناوچەیی ئەهێنێت نەك ئاشتی و هاریكاریی و بوەتە هۆی پشتگوێ خستنی توركیا لە ناوچەكەدا. هەربۆیە توركیا بڕیارەكەی ئەمریكای وەك سەركەوتنێكی گەورە بۆ خۆی وێناكرد، پێدەچێت پەیامەكەشیان بە خراپ وەرگرتبێت، ئەیانگوت " ئەبێت هەموو هێڵێك بۆ ئەوروپا ئەبێت بە توركیادا تێ پەڕبێت". بەڵام لێرەدا ئەوە هەیە كە هەم پەیوەندییەكانی توركیاو ئیسرائیل لاوازە، هەم توركیا دان نانێت بە دەوڵەتی قوبرس دا.

سێهەم/ ئەمریكا ئەیەوێت پرۆژەی گازی سروشتی لە ڕۆژهەڵاتی دەریای سپی لەگەڵ پلان و سیاسەتی ژینگەیی ئەوروپا بگونجێت. بۆیە پێشنیاری كردووە بكرێت بە تۆڕێكی ئاڵوگۆڕی كارەباو كێبڵ لە ناوچەكەدا. یەكێتی ئەوروپا بڕیاری داوە بە ڕێژەی (٢٥٪) تا ساڵی (٢٠٣٠) بە كارهێنانی گازی سروشتی كەم بكاتەوەو تا (٢٠٥٠) ش بەتەواوی گازی سروشتی بەكار نەهێنێت.

چوارەم/ پرۆژەكە تێچوویەكی زۆری هەیەو وەكو پێویستیش ناتوانێت چارەسەری قەیرانی ووزەی ئەوروپا بكات.

بەگشتی، لە کاتی دۆزینەوەی گازی سروشتی دا، کۆمپانیا زەبەلاحەکانی بواری ووزە لە ساڵی (٢٠١٠) ەوە بە لێشاو ڕوویان کردە ڕۆژهەڵاتی دەریای سپی ناوەڕاست، ماوەی (١٠) ساڵ هەریەکە لە Noble Energy و Exxon Mobile ی ئەمریکی، بریتش پیترۆلیۆم- BP ی بەریتانی، Totalی فەرەنسی، Eniی ئیتاڵی، Delek Drilling ی ئیسرائیلی، DEA ی ئەڵمانی و بەمدواییەش ئیماراتی عەرەبی هەموو هێزی سیاسی و ئابوریی و دیبلۆماسی خۆی تەرخان کردووە بۆ ئەوەی بەرەو دەریای سپی ناوەڕاست بکشێت، بۆ ئەو مەبەستەش پەیوەندییەکانی لە ساڵی (٢٠٢١) دا لەگەڵ ئیسرائیل و تورکیا ئاسایی کردەوەو، لەساڵی (٢٠٢٢) شدا دوای دوانزە ساڵ لە شەڕو قەیرانی سوریا سەرۆکی سوریا "بەشار ئەسەد" سەردانی ئیماراتی عەرەبی کرد.. ئایا ئەم هەموو کۆمپانیا زەبەلاحەی بواری نەوت و گازی سروشتی و دەیان کۆمپانیای دیکەش کە لە سنوری ڕۆژهەڵاتی دەریای سپی ناوەڕاستن، لە خۆیانەوە هاتوون؟. ئایا بێ ئاگان لەوەی کە ئەوروپا هەزاران کیلۆمەتر بۆڕی گازو نەوتی ڕاکێشاوە لە سەدەی پێشوتردا، ئایا ئێستا لە خوار پێیەکانی خۆیانەوە گازی سروشتی دۆزراوەتەوە؟. ڕاکێشانی (١٩٠٠) کیلۆمەتر بۆڕی گازی سروشتی بەناوی "پرۆژەی ئێست مێد" و خەرجی (٧) ملیار دۆلار و دەستپێکردنی گواستنەوەی گازی سروشتی قوبرس و ئیسرائیل بەرەو یۆنان و وڵاتانی دیکە لە ساڵی (٢٠٢١) دا بەتەنها بابەتێکی ئاساییەو پێشوتر بیری لێ نەکراوەتەوە؟.

پێنجەم: خۆرئاواو پرسە ژینگەییەکانی

تۆڕی وزەی ئەوروپی نیشانیداوە، بە پێی ئەو بۆندەی ئەوروپا بۆ ژینگەی پاك "European Green Deal" هەیانە ئامانجیانە تا ساڵی (٢٠٥٠) ئەوروپا بگەیەننە ئاستی بێلایەنی لە کێشە ژینگەییەکان، وەك ئاژانسی ووزەی جیهانی بە (سفری تەواوەتی- Net Zero) ناوی ئەبات. بە پێی ئەم نەخشە ڕێگایە ئیتر ئەوروپا هیچی تر پشت بە نەوت و گازی سروشتی نابەستێت (نە دەری ئەهێنێت نە هاوردەی ئەکات).

ئەوروپاو وڵاتانی ئەکەونە سەر دەریای سپی ناوەڕاست ڕێککەوتننامەی جێگیریان لە دوای کۆتایی هاتنی جەنگی ساردەوە هەیە، وەکو ڕێککەوتننامەی بەرشەلۆنە- Barcelona Declaration ی ساڵی (١٩٩٩): چونکە ئەم سێ

کیشوەرە ئەکەونە سەر یەك دەریاو ناویان ناوە شەراکەتی ناوچەی یۆرۆ و دەریای سپی (Euro- Mediterranean Partnership) دواتر لە ساڵی (٢٠٠٨) ئەمە ناونرا یەکێتی بۆ دەریای ناوەڕاست (Union for Mediterranean) بە پێی ئەم ڕێککەوتنامانەشە کە ئەوروپا دەست لە هەر ولاٗتێك وەرئەدات بەناوی هاوکارییەوە لە دەریای سپی وەکو: سوریاو لوبنان و قوبرس و لیبیاو...تادوایی.

هەربۆیە، ئیدارەی ئەمریکاش داوای کردووە بە پێی سیاسەتە ژینگەییەکانی ئەوروپا پرۆژەی گازەکەی دەریای سپی بەڕێوە بچێت، بۆ ئەمەش دەرخستەیەکی تر خراوەتە سەر مێزەکە:

دامەزراندنی هێڵێکی هاوبەشی کارەبایی گەورە بۆ گواستنەوەو بەکاربردنی ئەو گازە زیادەیەی کە لە کەناراوەکانی قوبرس و ئیسرائیل و میسر دا بەرهەم دێت لەگەڵ یۆنان، بەمەش سێ دەوڵەتی دراوسێ لە کیشوەری جیاوازەوە پەیڕەوی لە ژینگە ئەکەن. بەلاٗم ئەوە ئەوەندە ئاسان نییە، چونکە ڕووبەرێکی گەورەی تێ ئەکەوێ کە زیاترە لە (١٣٠٠ میل)، ئینجا دیسان ئەم پرۆژەیەش نارەزایەتی تورکیای لێ ئەکەوێتەوە. لە ڕووی یاسایشەوە، لەو ئاوانەدا بە پێی بڕیاری نەتەوە یەکگرتوەکان ناوچەی ئابوریی دیاریکراو (EEZ) هەیە، کە زیاتر بەلای تورکیادا تێ ئەپەڕن. بەگشتی، پسپۆڕان لایانوایە لە دوای بڕیارەکەی ئەمریکا لەسەرەتای (٢٠٢٢) ەوە ئیتر ئەو گازەی لە ڕۆژهەلاٗتی دەریای سپی هەیە تەنها بۆ دەریای سپی و ناوچەیەکی دیاریکراوە، لە ڕووی ئابورییەوە پەیوەندییەکی ئەوتۆی بە ئەوروپاوە نابێت. وەبەرهێنەکانیش زیاتر بەدوای قسەو لێدوانەکانی وەزیری ووزەی ئیسرائیلی کارین حەرار-Karin Elharrar کە وتی ساڵی (٢٠٢٢) ئۆفیسەکەی زیاتر فۆکەس ئەخاتە سەر ووزە نوێبووەوەکان-**طاقة المتجددة**–Renewable Energy بۆ بەرهەمهێنانی وزە بەتایبەتی لە ڕێگەی با و خۆرەوە[١٢].

شەشەم: هەرێمی کوردستان- عێراق: توانا هایدرۆکاربۆنییەکان، پێگەی جوگرافی، بڕیاری سیاسیی

ژمارەی دانیشتوانی هەرێمی کوردستان (٦) ملیۆن کەسی تێپەڕاندووە، زیاتر لە (٥) ملیۆنیان لەشارەکاندا ئەژین. (١.٤) ملیۆنێك و چوارسەت هەزار کەس مووچە لە حکومەت وەرئەگرن، بۆ ئەو مەبەستەش مانگانە پێویستیان بە (٨٧٠)

ملیار دیناری عێراقیە کە ئەکاتە نزیکەی (٧٥٠) ملیۆن دۆلاری ئەمریکی. تیایدا هێزە چەکدارەکانی هەرێم (٢٧٠) هەزار کەسن[١٣].

ئەگەرچی وەزارەتی سامانە سروشتییەکانی هەرێمی کوردستان، بانگەشەی ئەوە ئەکات کە لە نێوان (٣.٧ بۆ ٥.٣) تریلیۆن پێ سێجا گازی سروشتی و (٤٥ بۆ ٦٠) ملیار بەرمیل نەوتی یەدەگی هەیە. پەیمانگەی مێدیتریانە بۆ توێژینەوەی هەرێمایەتی-MIRS لێکۆڵینەوەیەکی بۆ شیکردنەوەی داتاکان لە ساڵی (٢٠٢٠) دا بلاوکردۆتەوە بەناونیشانی " سەرکەشیی سەرچاوە پیترۆلیەکانی کورستان" ئەوە ئەسەلمێنێت ئەو یەدەگە ڕاستەقینەی کە پەسەند کراوە لەلایەن کۆمپانیاکانەوە لە کێڵگەکان لەوە کەمترە کە وەزارەتی سامانە سروشتییەکان بانگەشەی بۆ ئەکات. هەرچۆنێك بێت هەرێمی کوردستان لە نێوان پلەی حەوتەم بۆ نۆیەمین یەدەگی گازی سروشتی جیهاندایە لە نێوان (٣ ٪ بۆ ٥٪) ی یەدەگی گازی سروشتی جیهانی هەیە[١٤].

بونی توانای هایدرۆکاربۆنی بۆ هەرێمی کوردستان لە چوارچێوەی دەوڵەتی عێراقدا، ئاڕاستەیەکی بیرکردنەوەی قووڵی پێویستە لە ناو گەمەو ململانێ هەرێمایەتیەکاندا:

بیرکردنەوە لە پێگەی جیۆپۆڵەتیکی وزەی هەرێمی کوردستان، واتە جوگرافیای سیاسی و هەڵکەوتەی هەرێمی کوردستان چەند کاریگەریی ئەخاتە سەر ئەو یەدەگە سروشتییەی کە هەیەتی؟ هەرێمی کوردستان ڕاستەوخۆ سەری لەناوخوانی ئەو جەنگەدایە کە لەناوچەی قەزوین لە نێوان ڕووسیاو ناتۆدا هاتۆتە ئاراوە. هەروەها زۆر ڕاستەوخۆتر سەری لەناوخوانی ئەو هاوکێشەیەدایە کە لە ڕۆژهەلاتی دەریای سپی ناوەڕاست بۆ پرسی وزەو ژینگەو ململانێ سیاسییەکان لە ئارادایە. لە ئێستادا کۆمپانیا ڕووسیەکان لە کوردستان کارئەکەن، ئێرانیش وەك هاوپەیمانێکی ڕووسیا لە هەموو بوارێکی کارکردنی هەرێمی کوردستاندا ئامادەیی هەیە، لەهەمان کاتدا ئەڵمانەکان لە (٢٠١٤) ەوە سەرقاڵی مەشق و ڕاهێنانن بە هێزی پێشمەرگەی کوردستان و فەڕەنسیەکان کورد بە دۆستی خۆیان ئەزانن و، ئەمریکییەکانیش گەورەترین بنکەی سەربازییان لەهەرێمی کوردستان هەیە.

بەمانایەکی تر هەرێم و گازە سروشتییەکەی کەوتۆتە نێوان سێ کوتلە یان سێ حەوزەی جیاوازی وزە: حەوزەی دەریای سپی ناوەڕاست لە باکوری خۆرئاواوە، حەوزەی قەزوین لە ڕۆژهەلاّت و باکوری ڕۆژهەلاّتەوە، حەوزەی کەنداو (قەتەر و ئیمارات و سعودیە) لە باشورەوە. بۆ ئەم مەبەستە ئەگەر هاوسەنگی نەپارێزێت ئەوا هێڵی وزەی کوردستان ناوچەکە توشی ئاشوبێکی گەورە ئەکاتەوە. بە ئاشکرا ئەم ڕەنگدانەوەیە ئەبینین لە هەرێمی کوردستان، کاتێك ئیمارات لەگەڵ ئیسرائیل و تورکیا پەیوەندییەکانی ئاسایی ئەکاتەوە، بەدوایدا سەرۆکی حکومەتی هەرێمی کوردستان "مەسرور بارزانی" سەردانی ئیمارات و سەرۆکی هەرێمی کوردستان "نێچیرڤان بارزانی" سەردانی تورکیا ئەکات. کاتێك قەیرانی گازی سروشتی دروست ئەبێت لە ئۆکراینا و، ئەمیری قەتەر سەردانی ئەمریکا ئەکات، بەدوایدا سەرۆکی حکومەتی هەرێم لە (١٥ی شوباتی ٢٠٢٢) لەسەر بانگهێشتی میری قەتەر "تەمیم بن حەمەد" سەردانی قەتەر ئەکات. پاشان سەرۆکی حکومەت لە میانەی بەشداری لوتکەی وزەی ئەتلەنتیك لە ئیمارات (ئازاری ٢٠٢٢) گوتی " گازی سروشتی ڕەوانەی بەغداو تورکیاو ئەوروپاش ئەکەین". ئینجا لەمیانەی بەشداری لە لوتکەی ئابوریی دێلفی لە ئەسینا لە نیسانی ٢٠٢٢ دا جیگری سەرۆکی حکومەتی هەرێم "قوباد تالەبانی" گوتی " ئامانجی ئێمە ئەوەیە گازی کوردستان بگەیەنینە ئەوروپا".

ئیتر هەر لەم سەروبەندانەدا، کۆماری ئیسلامی ئێران (بە ئاگاداری ڕووسیا) ڕاستەوخۆ مووشەکبارانی هەولێری پایتەختی کوردستان و ماڵی بەڕێوەبەری جێبەجێکاری کارگروپ "شێخ باز بەرزنجی" کرد. لە کاتێکدا (٤٠%) هێڵی بۆڕی نەوتی کوردستان و بەبازاڕکردنی "ڕۆس نەفت" لێی بەرپرسە، هەرگیز ڕووسیاو ئێران ڕێگەنادەن گازی سروشتی هەرێمی کوردستان نە ببێتە جێگرەوەی گازی ئێرانی بۆ عێراق، نە ببێتە جێگرەوەی گازی ڕووسیا بۆ ئەوروپا.

ئەکرێت هەرێمی کوردستان کار لەسەر پاراستنی بالاّنسی هێز بکات و بێلایەنی خۆی بپارێزێت (وەك چۆن فینلەندا لە بن دەستی ڕووسیادا وڵاتێکی ئەوروپییەو کەس ناوی ناهێنێت). بەڵام ڕەنگە باشترین سیناریۆ ئەوە بێت کە هەرێمی کوردستان لە چوارچێوەی دەستوری عێراقدا بە پێی ماددەکانی (١١١، ١١٢، ١١٦ و ١٢٢) و هەروەها بە پێی یاسای ژمارە (٢٢) ی ساڵی (٢٠٠٥) ی تایبەت بەیاسای نەوت و گاز لە پەرلەمانی کوردستان دەرچوێندراوە، هەرێم مافی بەکارهێنانی دەستەلاّتەکانی خۆی هەیە. لەبەرانبەردا عێراق گاز بۆ بەرهەمهێنانی کارەبا لە دەرەوە هاوردە ئەکات، ئێستا لەم (٢٠٢٢) ەدا عێراق (١.٦) یەك

ملیارو شەش سەت ملیۆن دۆلاری ئێران قەرزاری پارەی کارەباو گازە، یەك لەسەر سێی ئەو کارەبایەی لە عێراقدا هەیە لە ئێرانەوە دابین ئەکرێت. بەڵام لە چوارچێوەی سزاکانی ئەمریکا بۆ سەر ئێران عێراق ناتوانێت ئەو پارەیە بدات بە ئێران. بۆیە وا باشە هەرێم و حکومەتی مەرکەزی بگەنە ڕێککەوتنێك، کە گازی هەرێمی کوردستان نزیکترین ڕێگەیە بۆ ئەوەی کارەبای عێراقی لەسەر بینا بکرێت، بەمەش هەم گرفتە سیاسیەکان و هەم پرسە داراییەکانی نێوان هەردوولا چارەسەر ئەبن، وە هەم ئەم ڕەشەبای جەنگەی لەناوچەکەدا هەڵیکردووە کەمتر ڕووئەکاتە عێراق.

"لەهەموو شوێنێکدا پرسی نەوت و گاز، تەنها پرسی نەوت و گاز نییە لە ڕووی پێکهاتەی کیمیاوی و پێداویستی جیۆلۆجییەوە، تەنها بابەتی ئابوریی نییە بەڵکو پرسی ژینگەو ئاسایش و سیاسەت و جیۆپۆڵەتیکیشە. ئەتوانین بڵێین: پێم بڵێ بۆرییەکە لە کوێوە ئەڕوات، پێت ئەڵێم چارەنوست بەرەو کوێ ئەڕوات؟".

ئەنـــــجام و کۆتایی

ئەوەی پەیوەستە بە "ئاسایشی وزە" ەوە بە گشتی بەرزی و نزمی نرخی نەوت و گازی سروشتی یە. پرۆژەی گازی سروشتی ڕۆژهەلاتی دەریای سپی بەردەوام ئەبێت، بڕیاری پاشەکشەی ئیدارەی ئەمریکا تەنها تاکتیکێك بو لە ڕێگەی کاخەزێکی نافەرمییەوە. ئەوەی ئەمە زیاتر پشت ڕاست ئەکاتەوە، ئیمزاکردنی دیڵێکی نوێی ئیسرائیل و میسرو یەکێتی ئەوروپایە لە حوزەیرانی ٢٠٢٢ دا بۆ هەناردەکردنی ئەو گازەی لە ڕۆژهەلاتی دەریای سپی هەیە. هەروەها سەرۆکی کۆمسیۆنی یەکێتی ئەوروپا " ئورسولا فوندەرلاین" لەهەمانکاتدا ڕایگەیاند، سوود لە گازی سروشتی قوبرس و ئیسرائیل وەك جێگرەوەی گازی ڕووسیا ئەبینن. لەگەڵ ئەمانەشدا، یەکێتی ئەوروپاو ئەمریکا لەسەر بەرنامە ژینگەییەکانیان بۆ کەمکردنەوەی پشت بەستن بە نەوت و گازی سروشتی بەردەوام ئەبن. هەروەهل فشارخستنە سەر ئۆپیك بەردەوام ئەبێت بۆ خستنە ڕووی زیاتری بڕی نەوت. هەموو ئەمانە ناکاتە ئەوەی تا ناوەڕاستی (٢٠٢٣) نرخی نەوت لەخوار (٧٠$) دۆلارەوە ببینین. بەڵام لە (٢٠٢٣) و (٢٠٢٤) دا ڕۆژێك دێت نرخی نەوت لە خوار (٤٠$) دۆلارەوە ئەبینین. لەگەڵ ئەوەشدا، بۆ چەندین ساڵی داهاتوو گازی سروشتی تەوەری سەرەکی بازاڕ و ململانێ جیۆپۆڵەتیکییەکان ئەبێت.

ئەوەی پەیوەستە بە "جیۆپۆڵەتیك" ەوە، زیاتر ڕووسیاو ڕووسەكان بایەخی پێ ئەدەن، جیۆپۆڵەتیك وەك "بازاڕ" نییە ناسنامەی نەبێت و نەوت بفرۆشیت و دۆلاری خۆت وەربگریت، بەڵكو لێرەدا سنورێك هەیە. كونبون (كونكردن) ی بە ئەنقەستی بۆڕییەكەی نۆرد-ستریم ٢ لە دەریای بەڵتیق ڕەتكردنەوەی بازاڕی ئابوریی سەرمایەداریی خۆرئاواییەو، سزادانی خۆرئاوایە لە كۆمەڵێك سنورەوە.. وەكو دیاریكردنی دەستەلاتی جیۆپۆلەتیكیی ڕووسیا، سنوری دەروونی و شڵەژان، سنوری ئابوریی، كاریگەریی خراپ خستنە سەر بەهای یۆرۆ.

تایبەتمەندییەكی سەرەكی كە ئەم جەنگەی ڕووسیاو ئۆكراینا جیا ئەكاتەوە لە جەنگە جیهانییەكانی دیكە، ئەوەیە جەنگەكە لە بری كاریگەری گەورەی سەربازیی و ئابوریی و دارایی و سیاسی بخاتە سەر دوو وولاتی ڕاستەوخۆی بەشدار، قورسایی و كاریگەرییە سیاسی و ئابورییەكەی خستۆتە سەر تەواوی جیهان و ئەوانەی بە نا-ڕاستەوخۆ لە جەنگەكەدا بەشدارن. بە مانایەكی دیكە، بۆ ناوەندێكی ووزەی وەك هەرێمی كوردستان چەندە دەرفەتێكی گەورەیە لەم چەند مانگەدا ژێرخانێكی ئابوریی بەهێز بۆ خۆی دروست بكات بەهۆی بەرزی نرخی گازو نەوتەوە، هێندەش پێویستە ژیرانەتر مامەڵە بە كارتی ووزەوە بكات لە جەمسەرگیریی نوێی جیهانی و هەرێمایەتییدا.

بەهرۆز جەعفەر: سەرۆكی پەیمانگەی مێدیتریانەیە بۆ توێژینەوەی هەرێمایەتی، دكتۆرا لە پەیوەندییە ئابورییە نێودەوڵەتیەكان – زانكۆی قوبرصی نێودەوڵەتی.

بیبلۆگرافیا

1- US. Energy Information Administration (2012) Global natural gas consumption doubled from 1980 to 2010. For more: https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=5810

٢- **جزيرة نت (٢٠١٩) كم نستهلك من النفط؟.. حقائق عن الذهب الأسود بالعالم. للمزيد اضغط هنا**

https://www.aljazeera.net › 2019 › ...کم

3- Statista (2021) Daily global crude oil demand 2006-2026 – Statista

4- Mammadyarov, E (2007) "A new way for the Caspian region: cooperation and integration". Turkish Policy Quarterly (TPQ). P 2-8.

5- Henderson, S (2022) "Reality Check for Israel's Natural Gas Plans", The Washington Institute for Near East Policy.

6- Reuters (2021) Explainer: Why Russian exports hold sway over European and British gas prices. See here: https://www.reuters.com/business/energy/why-russian-exports-hold-sway-over-european-british-gas-prices-2021-11-03/

7- The hill (2022) McCaul says US withdrawal from Afghanistan has emboldened Russia on Ukraine

8- WSJ (2022) What's Behind Wall Street's $100 Oil Forecast?

9- Barkey, J (2022) US pipeline withdrawal marks new chapter in Eastern Mediterranean. Ekathimerini:https://www.ekathimerini.com/opinion/1176904/us-pipeline-withdrawal-marks-new-chapter-in-eastern-mediterranean/

10- Bloomberg (2021) UAE-Israel Ties Deepen as Mubadala Buys Gas Stake for $1 Billion . see here: https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-09-02/uae-israel-ties-deepen-as-mubadala-buys-gas-stake-for-1-billion

11- Henderson, S (2022). PS.

12- I24 News (2021) Energy Minister: Israel wants to focus on renewable energy: https://www.i24news.tv/en/news/israel/politics/1639586438-energy-minister-israel-wants-to-focus-on-renewable-energy

١٣- ڕووداو (٢٠٢١) وزارة التخطيط: عدد سكان إقليم كوردستان ٦.١٧ مليون نسمة

https://www.rudaw.net/arabic/kurdistan/180120214

14- Mediterranean Institute for Regional Studies (2020) Stubborn Kurdish Petroleum Resources: Surveying Actual data and investigating the declared Numbers. Research Paper